

رسانه‌شناسی یهود در جهان اسلام (۱)

رسانه‌شناسی یهود در عراق (دويکرد تاریخی)

دکتر حسن بشیر

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه
تابستان ۱۳۹۹

بشير، حسن، ۱۳۳۳ -

رسانه‌شناسی یهود در عراق (رویکرد تاریخی) / حسن بشیر. - قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۹.

هشت، ۱۳۶ ص. - (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه؛ ۵۳۷: ارتباطات؛ ۱)

ISBN: 978-600-298-312-1

بها: ۱۸۰۰۰ ریال

رسانه‌شناسی یهود در جهان اسلام؛ ۱

فهرست‌نويسي براساس اطلاعات فلپا.

كتابame. ص. [۱۲۷] - [۱۳۰]؛ همچنین به صورت زيرنويس.

نمایه.

۱. یهودیان -- عراق. ۲. Jews -- Iraq -- عراق -- تاريخ. ۳. یهودیان -- Iraq -- اقلیت‌ها -- عراق. ۴. Mass media and minorities -- Iraq. ۵. دانشگاه. ب. عنوان.

DS135

۶۲۳۱۷۳۴

۹۵۶/۷

شماره کتابشناسی ملی

رسانه‌شناسی یهود در عراق (رویکرد تاریخی)

مؤلف: دکتر حسن بشیر «عضو هیئت علمی دانشگاه امام صادق(علیه السلام)»

ناشر: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

صفحه‌آرایی: تحریر اندیشه

چاپ اول: تابستان ۱۳۹۹

تعداد: ۵۰۰ نسخه

ليتوگرافی: سعیدی

چاپ: قم- سبحان

قيمت: ۱۸۰۰۰ تoman

كليه حقوق برای پژوهشگاه حوزه و دانشگاه محفوظ و نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

قم: ابتدای شهرک پرديسان، بلوار دانشگاه، نيش ميدان علوم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۱۰۰۰

(۳۲۱۱۱۳۰۰) نمبر: ۳۲۸۰۳۰۹۰، ۳۲۸۰۳۰۹۰، ص.پ. ۳۱۵۱- ۳۷۱۸۵

تهران: خ انقلاب، بين وصال و قدس، کوی اسکو، پلاک ۴، تلفن: ۰۲۵-۳۷۸۴۲۶۳۵

www.rihu.ac.ir

info@rihu.ac.ir

مرکز پخش: قم، خیابان معلم، مجتمع ناشران، طبقه همکف، پلاک ۲۷، تلفن: ۰۲۵-۳۷۸۴۲۶۳۵-۶

سخن پژوهشگاه

پژوهش در علوم انسانی به منظور شناخت، برنامه‌ریزی و ضبط و هدایت پدیده‌های انسانی در راستای سعادت واقعی بشر ضرورتی انکارناپذیر است و استفاده از عقل و آموزه‌های وحیانی در کنار داده‌های تجربی و در نظرگرفتن واقعیت‌های عینی، فرهنگ و ارزش‌های اصیل جوامع شرط اساسی پویایی، واقع‌نمایی و کارآیی این‌گونه پژوهش‌ها در هر جامعه است.

پژوهش کارآمد در جامعه ایران اسلامی در گرو شناخت واقعیت‌های جامعه از یکسو و اسلام به عنوان متقن‌ترین آموزه‌های وحیانی و اساسی‌ترین مؤلفه فرهنگ ایرانی از سوی دیگر است؛ از این‌رو، آگاهی دقیق و عمیق از معارف اسلامی و بهره‌گیری از آن در پژوهش، بازنگری و بومی‌سازی مبانی و مسائل علوم انسانی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است.

توجه به این حقیقت راهبردی از سوی امام خمینی (ره)، بنیانگذار جمهوری اسلامی، زمینه شکل‌گیری «دفتر همکاری حوزه و دانشگاه» را در سال ۱۳۶۱ فراهم کرد و با راهنمایی و عنایت ایشان و همت استادان حوزه و دانشگاه، این نهاد علمی شکل گرفت. تجربه موفق این نهاد، زمینه را برای گسترش فعالیت‌های آن فراهم آورد و با تصویب شورای گسترش آموزش عالی در سال ۱۳۷۷ «پژوهشکده حوزه و دانشگاه» تأسیس شد و در سال ۱۳۸۲ به « مؤسسه پژوهشی حوزه و دانشگاه» و در سال ۱۳۸۳ به «پژوهشگاه حوزه و دانشگاه» ارتقا یافت.

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه تاکنون در ایفای رسالت سنگین خود خدمات فراوانی به جامعه علمی ارائه نموده است که از آن جمله می‌توان به تهیه، تألیف، ترجمه و انتشار بیش از ۵۳۵ عنوان کتاب و شش نشریه علمی اشاره کرد.

این اثر به عنوان متن درس «رسانه‌ها در کشورهای اسلامی» برای دانشجویان رشته ارتباطات در مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری قابل استفاده است.

از استادان و صاحب‌نظران ارجمند تقاضا می‌شود با همکاری، راهنمایی و پیشنهادهای اصلاحی خود، این پژوهشگاه را در جهت تکمیل محتواهای مشابه کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی یاری دهند.

در پایان پژوهشگاه لازم می‌داند از تلاش‌های مؤلف محترم اثر، جناب آقای دکتر حسن بشیر سپاسگزاری کند.

فهرست مطالب

۱	مقدمه
فصل اول: وضعیت عمومی یهود در عراق	
۵	مقدمه
۵	یهودیان عراق.....
۷	پیشینه تاریخی.....
۱۵	یهودیان در دوره عثمانی.....
۲۰	یهودیان در دوره اشغال بریتانیا.....
۲۱	یهودیان در حکومت شاهنشاهی تا سال ۱۹۵۱
۲۳	رابطه یهودیان عراق و ایران.....
فصل دوم: وضعیت فرهنگی و آموزشی یهودیان در عراق	
۲۷	وضعیت فرهنگی یهودیان در عراق
۲۷	آموزش‌های دینی یهودیان در عراق.....
۲۸	مؤسسات فرهنگی—آموزشی یهودیان در عراق.....
۲۸	۱. الحیدر "الكتاب".....
۲۹	۲. مؤسسه فرهنگی—آموزشی مدراس تلمود تورات
۳۲	۳. مؤسسه فرهنگی—آموزشی اليشيفا "مدرسه تلمود".....
۳۳	مدارس یهودیان در عراق در دوره اخیر عثمانی‌ها (۱۸۶۹ – ۱۹۱۷)
۳۴	۱. مدرسه ابتدایی و متوسطه پسران آالیانس در بغداد.....
۳۷	۲. مدرسه مدينة الكفل.....
۳۷	۳. مدرسة البصرة المختلطة.....
۳۸	۴. مدرسه البصرة للبنين
۳۸	۵. مدرسه لورا خضوري الابتدائية و المتوسطة للبنات
۳۹	۶. مدرسه رفقه نورائيل الابتدائية للبنات.....

٤٠	مدرسہ دھوک	٧
٤١	مدرسہ راخو	٨
٤١	مدرسہ البنات الاسرائیلیہ فی البصرة	٩
٤١	مدرسہ مدراش مندالی للبنین	١٠
٤١	مدرسہ رحیل / راحیل شمعون الابتدائیہ للبنین	١١
٤٢	مدرسہ الاطفال المختلطة	١٢
٤٢	مدرسہ الوطن	١٣
٤٢	مدرسہ هارون صالح	١٤
٤٢	مدارس یهودیان در عراق در زمان اشغال بریتانیا و دوران شاهنشاہی	
٤٣	المدرسہ الوطنية الابتدائية للبنين	١
٤٣	مدرسہ نوعم و طوبہ نورائل الابتدائیہ للبنین و البنات	٢
٤٣	مدرسہ بردیس ھیلیدیم (فردوس الاراد) الابتدائیہ للبنین	٣
٤٣	مدرسہ شماش الاعدادیہ للبنین	٤
٤٤	مدرسہ مسعودہ سلمان الابتدائیہ للبنین	٥
٤٤	مدرسہ منشی صالح الابتدائیہ للبنین	٦
٤٤	الثانوية الاهلية المسائية للبنات	٧
٤٤	مدرسہ فرنک عینی المتوسطة	٨
٤٥	مدرسہ الاعدادیۃ الاهلیۃ المسائية للبنین	٩
٤٥	مدرسہ مسعودہ یوسف شمطوب الابتدائیہ للبنین	١٠
٤٥	مدرسہ میر ابراهیم طویق للبنات	١١
٤٥	المدرسہ المتوسطة الاهلیۃ للبنین	١٢
٤٥	مدرسہ نورائل المتوسطة الاهلیۃ المسائية للبنین	١٣
٤٦	مدرسہ مناحیم دانیال الابتدائیہ للبنات	١٤
٤٦	مدرسہ حسقیل مناحیم المهنية للبنات	١٥
٤٧	جمع‌بندی	
٤٨	پیش از جنگ جهانی دوم	
٤٨	در زمان جنگ جهانی دوم	
٤٨	پس از جنگ جهانی دوم	
٤٩	پس از سال ۱۹۴۸	

فصل سوم: چاپخانه‌های یهودی در عراق

٥١	مقدمہ	
٥١	تأسیس چاپخانه‌های یهودی و انتشار کتاب‌های عربی و عبری	

فصل چهارم: ظهور روزنامه‌نگاری یهودی در عراق

۵۷	مقدمه
۵۷	اولین روزنامه عراقي در خارج از کشور
۵۸	اولین روزنامه داخل کشور عراق
۶۴	يهوديان و روزنامه‌های خارج از عراق

فصل پنجم: فعالیت‌های روزنامه‌نگاری یهودی عراق در دوران سلطنت

۶۹	مقدمه
۶۹	انتشار روزنامه‌های علنی و سری از طرف يهوديان
۸۹	انتشار روزنامه‌های سری يهود

فصل ششم: مشارکت يهوديان در روزنامه‌نگاری عراق

۹۵	مقدمه
۹۵	روزنامه‌نگاران يهودي عراق
۹۵	۱. اسحق بارموشيه
۹۹	۲. المحامي اسحق لاوى
۹۹	۳. دكتر ألبرت شاؤول إلياس
۱۰۰	۴. أنور شاؤول
۱۰۲	۵. سلمان شينه
۱۰۲	۶. سليم اسحق
۱۰۲	۷. سليم روڤائيل بيخور
۱۰۳	۸. سليم بيخور عبدالله
۱۰۳	۹. سليم بصون
۱۰۴	۱۰. سليمان عنبر
۱۰۵	۱۱. شوع خلاصجي
۱۰۵	۱۲. شالوم درويش
۱۰۵	۱۳. شموئيل / ساموئيل سامي موريه
۱۰۶	۱۴. عزرا حداد
۱۰۷	۱۵. ميربصري
۱۱۵	۱۶. دكتر مراد ميخائيل
۱۱۶	۱۷. نسيم يوسف سومييخ
۱۱۶	۱۸. يعقوب شاؤول داود
۱۱۷	۱۹. يعقوب بلبول (ليب)

۱۲۳	فصل هفتم: نتیجه گیری
-----	-------	----------------------

منابع

نمایه‌ها

۱۲۷	نمایه اشخاص
۱۳۱	نمایه مکان‌ها
۱۳۴	نمایه نشریات
۱۳۵	

مقدمه

عصر ارتباطات با انفجار اطلاعات و گسترش رسانه‌ها آغاز شد. شناخت این عصر در توسعه اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و جهانی اهمیت بسزایی دارد.

شناخت رسانه‌های جمعی در کشورهای گوناگون و مطالعه سیر تحول آنها در سطوح مختلف و تأثیرگذاری آنها در تغییرات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی از مهم‌ترین عوامل مؤثر در آشنایی بیشتر با جهان معاصر به حساب می‌آید. بدون این شناخت، زمینه‌های تعامل با جوامع مختلف شکل مناسبی نخواهد داشت.

جهان اسلام همچون دیگر نقاط جهان متأثر از عصر ارتباطات بوده و ارتباطات جمعی آن، به‌ویژه در رابطه با رسانه‌ها، توسعه روزافزون داشته است. شناخت این جهان برای تعامل در زمینه‌های مختلف از اهمیت بسزایی برخوردار است.

در حقیقت، جامعه، به‌ویژه جامعه علمی کشور، برای دستیابی به یک تصور جامع از تحولات کشورهای دیگر، به‌ویژه کشورهای جهان اسلام، نیازمند آشنایی و شناخت بیشتر و عمیق‌تر از تحولات رسانه‌ای، به‌عنوان ابزاری مهم و اساسی برای انکاس جریانات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی این کشورهاست.

شناخت واقعی تحولات جهان اسلام، ما را در ایجاد ارتباطات وسیع، به‌ویژه در زمینه ارتباطات میان‌فرهنگی میان جوامع آن، موفق‌تر می‌سازد. امروزه ارتباطات میان‌فرهنگی نقشی اساسی در تحولات جهان اسلام برای ایجاد هم‌فکری، همسویی، همدلی و همدردی میان مسلمانان دارد که جمهوری اسلامی ایران در این زمینه مستولیت اساسی دارد.

بدون شناخت، ایجاد ارتباطات میان‌فرهنگی امکان‌پذیر نیست. این شناخت باید شامل همه حوزه‌های مربوط به جهان اسلام از جمله حوزه ارتباطات جمعی و رسانه‌ها باشد.

از سوی دیگر، شناخت ارتباطات جمعی و رسانه‌های کشورهای جهان اسلام و تحولات تبلیغاتی و رسانه‌ای در این کشورها می‌تواند در رصد کردن دیدگاه‌های کشورهای مزبور در مورد جهان و از جمله جمهوری اسلامی ایران مفید و در بسیاری از موقع حیاتی باشد. این شناخت حتی در سطوح گوناگون می‌تواند مزایای فراوانی را به دنبال داشته باشد. بدیهی است که هرچه این شناخت وسیع‌تر، عمیق‌تر و دقیق‌تر باشد، میزان بهره‌وری آن نیز گسترده‌تر و بیشتر خواهد بود. نگارنده در جهت غنی‌سازی این حوزه مطالعاتی، در تلاش است که کتاب‌هایی را در رابطه با ارتباطات و رسانه‌های مربوط به اقلیت‌ها، مذاهب و رویکردهای خاص فرهنگی را تدوین کند. از این رویکرد دو مجموعه با عنوان‌ین «مجموعه رسانه‌شناسی شیعه در جهان اسلام» و «مجموعه رسانه‌شناسی یهود در جهان اسلام» در دست تهیه است که اولین کتاب از مجموعه دوم، کتاب رسانه‌شناسی یهود در عراق: رویکرد تاریخی است.

رسانه‌شناسی یهود در جهان اسلام، همان‌گونه که در سطح جهان نیز اهمیت دارد، بسیار مهم و ضروری است. تقریباً در همه کشورهای اسلامی یهودیان نقش اساسی در رابطه با راه‌اندازی رسانه‌ها و یا مشارکت در تولید محتواهای رسانه‌ای داشتند. اینکه چه عواملی باعث حضور فعال یهودیان در این زمینه شده و چه اهدافی در این رابطه وجود داشته است (حداقل در این مجموعه که هدف آن تاریخ‌نگاری توصیفی رسانه‌ها در کشورهای اسلامی است)، در اینجا بحث و بررسی نمی‌شود؛ بنابراین، تحلیل این‌گونه موارد در جای خود نیازمند مجموعه‌ای دیگر است که باید تولید شود.

عراق یکی از کشورهای مهمی است که از زمان آشوریان، یهودیان را در خود جای داده است. نقش یهودیان در این کشور در همه زمینه‌ها بسیار مهم و اساسی است. حضور آنان در زمینه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، آموزشی و رسانه‌ای نیازمند یک مطالعه جدی است. تقریباً می‌توان گفت یهودیان عراق پیش از حضور یهودیان در دیگر کشورهای خاورمیانه در این کشور وجود داشتند و تأثیر فراوانی بر یهودیان ایران، هند و بسیاری از کشورهای دیگر اسلامی داشتند. به همین دلیل تلاش شد که رسانه‌شناسی یهود در عراق مورد مطالعه جدی قرار گرفته، اقدامات اولیه آنان در رابطه با روزنامه‌نگاری و مطبوعات مورد بحث و بررسی قرار گیرند.

در این کتاب تلاش شده است که از منابع مختلف (کتاب‌ها، روزنامه‌ها، مطبوعات، و

پایگاه‌های اینترنتی) استفاده شود؛ بنابراین، بدیهی است که کتاب به شکل ترجمه و تألیف تدوین شده است؛ البته تلاش شده است که کلیه منابع مرتبط با ترجمه‌ها درج شوند.

آنچه که در رابطه با ارتباطات جمعی و رسانه‌ها در جهان اسلام (به هر صورتی) تدوین می‌شود می‌تواند برای درس‌های دانشگاهی از جمله درس «رسانه‌ها در کشورهای اسلامی» مفید باشد؛ این کتاب نیز در همین راستا تألیف شده است.

کتاب حاضر در هفت فصل تدوین شد است که عبارت‌اند از:

فصل اول: وضعیت عمومی یهود در عراق؛

فصل دوم: وضعیت فرهنگی و آموزشی یهودیان در عراق؛

فصل سوم: چاپخانه‌های یهودی در عراق؛

فصل چهارم: ظهور روزنامه‌نگاری یهودی در عراق؛

فصل پنجم: فعالیت‌های روزنامه‌نگاری یهودی عراق در دوران سلطنت؛

فصل ششم: مشارکت یهودیان در روزنامه‌نگاری عراق؛

فصل هفتم: نتیجه‌گیری.

در اینجا باید به این موضوع اشاره کرد با توجه به اینکه شیوه نگارش نام‌های یهودیان به عربی و فارسی و حتی انگلیسی متفاوت است و با عنایت به اینکه کتاب در مورد یهودیان عراق است؛ بنابراین نام آنان به همان شکلی که در عراق بوده است در اینجا نیز آورده شده‌اند؛ البته در برخی موارد نیز تلاش شد که در این زمینه هر دو شیوه نگارش عربی و فارسی آورده شود. از پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، بهویژه گروه ارتباطات که حمایت از این کتاب و در حقیقت مجموعه مطرح شده را در برنامه خود قرار دادند و نخستین کتاب را در این زمینه منتشر می‌کنند، سپاسگزارم.

امیدوارم این کتاب و کتاب‌های دیگر مجموعه رسانه‌شناسی جهان اسلام بتواند بخشی از ناآگاهی‌های موجود درباره ارتباطات جمعی و رسانه‌ها در کشورهای جهان اسلام را به آگاهی تبدیل کند و اطلاعات ما را در این زمینه بیشتر کند.

دکتر حسن بشیر

عضو هیئت علمی دانشگاه امام صادق علیه السلام

فصل اول

وضعیت عمومی یهود در عراق

مقدمه

تاریخ قدیم یهودیان در عراق، تاریخی سیاه و پر از دروغ و انحراف است. برخی از مورخان یهودی ادعاهایی در مورد اصل و نسب و حضور یهودیان در شهر بابل عراق در بیش از ۲۵۰۰ سال پیش را مطرح کرده‌اند که اگرچه دروغ‌پردازی‌های آنان با کشف آثار تاریخی در این شهر روشن شده است؛ اما برای سال‌های سال به عنوان یک تاریخ مسلم و مورد تأیید در کتاب‌های مختلف مطرح بوده است (سوسه، ۲۰۰۰).

يهودیان عراق

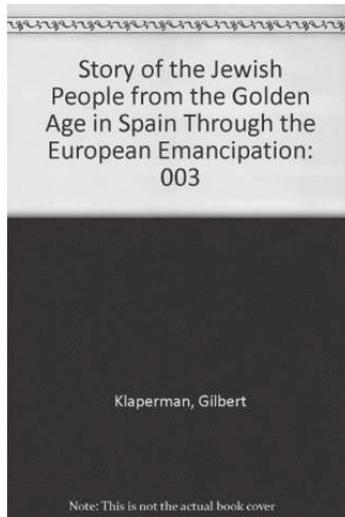
شریف یوسف در این زمینه می‌نویسد: «طبق بررسی‌های انجام شده هیچ پژوهش علمی در رابطه با تاریخ قدیم یهودیان در عراق وجود ندارد. هرچه هست، ادعاهای صهیونیست‌ها در مورد این تاریخ قدیم است. آنان مدعی هستند که عراق سرزمین اصلی یهودیان است، چون با

۶ رسانه‌شناسی یهود در عراق (رویکرد تاریخی)

حضرت ابراهیم خلیل^{علیه السلام} از عراق به فلسطین، چهار هزار سال پیش از میلاد مهاجرت کردند و در آن زمان تعداد آنان چهار هزار نفر بوده است» (شریف، ۱۹۶۷، ص ۱۰۵-۱۱۱).

بدین‌گونه است که یهودیان تلاش کردند که تاریخ خود را به حضرت ابراهیم خلیل^{علیه السلام} مرتبط کنند و عراق را سرزمین اصلی خود معرفی نمایند. درحالی‌که طبق اطلاعات موثق و تحقیقات اخیر، ثابت شده است که یهودیان برای نخستین بار در دوران آشوری‌ها در اوخر قرن هشتم و اوایل قرن هفتم پیش از میلاد به عنوان اسیر به عراق منتقل شده‌اند. به دیگر سخن، حضور یهودیان در عراق ۱۲۰۰ سال پس از گذشت زمان پیامبری حضرت ابراهیم^{علیه السلام}، در قرن نوزدهم قبل از میلاد، صورت گرفته است.

تورات در این زمینه به صراحت می‌گوید که حضرت ابراهیم^{علیه السلام} با همسرش سارا و لوط، برادرزاده‌اش، تنها به عراق هجرت کرده است.^۱ در آن زمان یهودیان به هیچ وجه در عراق حضور نداشتند؛ بنابراین هیچ نوعی از هم‌زمانی میان یهودیان و حضرت ابراهیم^{علیه السلام} در عراق وجود ندارد و ادعای صهیونیست‌ها در این زمینه فاقد ارزش علمی و تاریخی است. درحالی‌که برخی از یهودیان هنگامی که درباره حضرت ابراهیم^{علیه السلام} سخن می‌گویند، وی را به عنوان «اولین یهودی دانسته‌اند که پدر ملت یهود به شمار می‌آید» (Klaperman and Klaperman, 1956, p13).

کتاب: داستان یهودیان از عصر طلایی در اسپانیا تا آزادی اروپایی

۱. تورات، کتاب تکوین ۱:۴-۵: ۲۴: ۱.

در حالی که بسیاری از مطالعات و تحقیقات اخیر موارد ذیل را صریح‌آموزه کردند:
نخست: حضرت ابراهیم خلیل علیه السلام در قرن نوزدهم پیش از میلاد زندگی می‌کرد
. (Keller, 1954, p69; Vaux, 1965, pp5-28)

دوم: ظهور یهودیان زمان حضرت موسی علیه السلام در آغاز قرن سیزدهم پس از میلاد بوده است
. (Hitti, 1951, p178)

سوم: برای نخستین بار، یهودیان در دوران آشوریان در اوایل قرن هشتم و اوایل قرن هفتم
پیش از میلاد در عراق حضور پیدا کردند. این حضور در نتیجه اسارت گرفتن آنان توسط
آشوری‌ها و انتقال آنان به سرزمین آشور بود. به دیگر سخن، حضور آنها در سرزمین عراق
۱۲۰۰ سال پس از عصر حضرت ابراهیم خلیل علیه السلام و شصتصد سال پس از ظهور حضرت
موسی علیه السلام بوده است (سوسه، ۱۹۷۵).

پیشینه تاریخی

تاریخ یهود در عراق اگرچه به گذشته بسیار دور باز می‌گردد؛ اما این تاریخ در نتیجه اسارات و
انتقال آنان به عراق بوده است. حملات شاهنشاهان آشور و بابل، پیش از میلاد باعث افزایش
تعداد آنها شد. نخستین حمله به یهودیان فلسطین توسط پادشاه آشوری، تجلات بلاصر سوم
(۷۴۵-۷۲۷ق.م)، انجام گرفت که توانست آنان را تحت سلطه خود درآورد و بسیاری از آنان را
اسیر کند.

تصویری از یهودیان عراق

همچنین، پس از آنکه پادشاه آشوری، سرجون دوم (۷۲۲-۷۰۵ق.م)، به تخت پادشاهی نشست، وی نیز بر یهودیان مسلط شد و تعداد زیادی از آنان را اسیر نمود. سپس نبوخذنصر، پادشاه کلدانی، دو حمله بر منطقه یهودیان، برای تسلط بر آنان، داشت که نخستین آن سال ۵۹۷ق.م و دومی آن در سال ۵۸۶ق.م بود که در این دو حمله نیز تعداد زیادی از یهودیان اسیر شدند (معروف، ۱۹۷۵، ص ۲۰). این حمله‌ها به «اولین اسارت بابل»^۱ معروف شدند. در میان اسرای مذبور که گفته می‌شود تعداد آنها به ۶۰ هزار یهودی می‌رسید^۲ (صحیفة المدی، ۲۰۱۷)، تعدادی از افراد فرهیخته و با فرهنگ از سیاستمداران و علمای دینی و نیز سرمایه‌داران اقتصادی بودند.

آرم روزنامه المدی

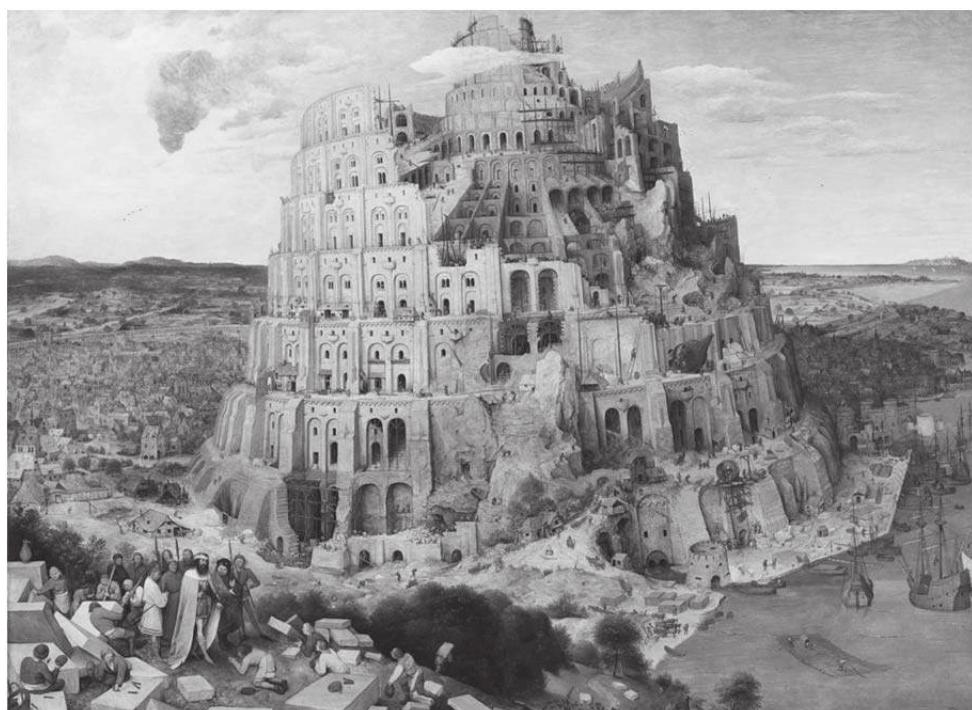
يهودیانی که اسیر شده بودند به زندگی جدید عادت کردند. یکی از دلایل آن نیز دخالت نکردن آشوریان در زندگی خصوصی آنان و دادن آزادی کامل برای برگزاری مراسم دینی و اداره کردن وضعیت زندگی خود بود. این وضعیت باعث شد که یهودیان بابل در جامعه عراق آن روز ادغام شوند (ولفسون، ۱۹۸۲، ص ۴۸).

گفتی است شهر باستانی بابل در عراق مهد تمدن بشری به شمار می‌آید. این شهر در نزدیکی رود فرات و در فاصله ۸۵ کیلومتری جنوب بغداد، پایتخت عراق واقع شده است.

۱. السبی البابلی الاول.

۲. روزنامه المدی (۲۰۱۷) "میر بصری ... الباحث والاقتصادی والأدیب العراقي" ۲۱/۰۶/۲۰۱۷. سایت: <https://www.almadasupplements.com/news.php?action=view&id=18480#sthash.aUdZxWNs.dpbs>

«از مهم‌ترین پادشاهان بابل، حمورابی است که به یکپارچه کردن سرزمین بین‌النهرین و شهرهای نزدیک به منطقه شام تا سواحل دریای مدیترانه شهرت دارد، او از نخستین پادشاهانی است که قوانین شهروندی را در تاریخ بشریت به نام خود وضع کرد» (mdeast.news/2019/07/11). برج بابل یکی از معروف‌ترین آثار آن زمان است.

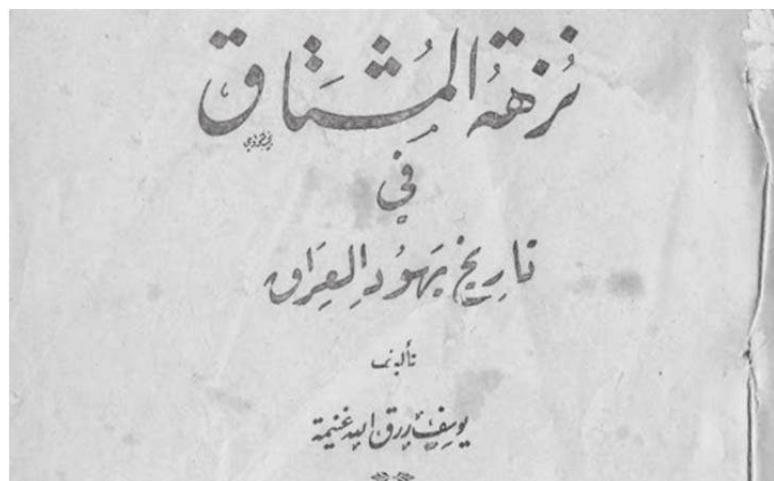
تصویر خیالی از برج بابل اثر پیتر بروگل

پس از سقوط بابل توسط کورش، در سال (۵۳۸ق.م)، وی اجازه داد که یهودیان به منطقه خود در فلسطین بازگردند و هیکل سلیمان یا معبد سلیمان را مجددًا بسازند. ولی اغلب یهودیان، به دلیل اینکه در فعالیت‌های اقتصادی بازرگانانی موفق بودند و املاک بسیاری خریداری کرده بودند، ترجیح دادند که در بین‌النهرین بمانند و زندگی کنند (سوسه، ۱۹۷۲، ص ۳۲۳-۳۲۴).

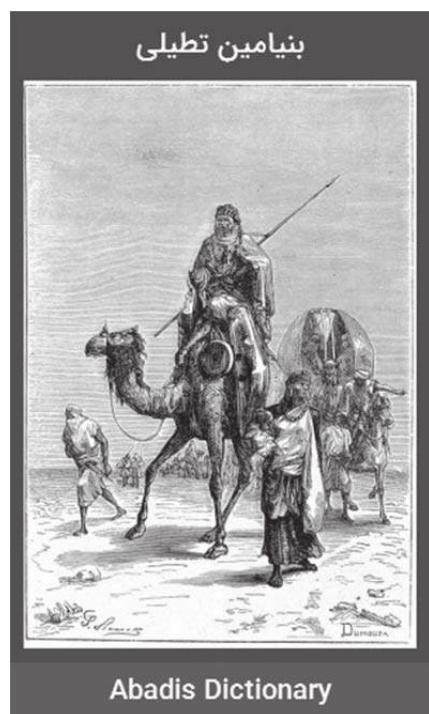
کوروش بزرگ

پس از سقوط دولت هخامنشیان در سال (۳۳۰ق.م) به دست ساسانیان، فشارهای زیادی بر یهودیان، به دلیل همکاری آنان با هخامنشیان، وارد شد. این وضعیت باعث شد که بسیاری از آنان به هند مهاجرت کنند (غنیمه، ۱۹۲۴، ص ۷۵-۸۲).

کتاب یوسف رزق الله غنیمه

در دوره حکومت اسلامی، رفتار خوبی با یهودیان به عنوان اهل کتاب صورت گرفت. برخی از آنان نیز در دولت عباسی به سمت‌های بالایی در حکومت اسلامی رسیدند. بنیامین تطیلی^۱، جهانگرد و سفرنامه‌نویس یهودی، تعداد یهودیان در بغداد (سال ۵۶۶ هـ مصادف ۱۱۷۰ م) را ۴۰ هزار نفر دانسته که در کمال امنیت و رفاه زندگی می‌کردند (معروف، ۱۹۷۵، ص ۴۵). بنیامین بن یونه تطیلی اندلسی در بین سال‌های ۵۶۹–۵۶۱ ق به کشورهای اسلامی سفر کرد. وی کتاب خود را در سال ۵۶۹ ق به عبری نوشت که عزرا حدّاد آن را به عربی ترجمه کرده است (ویکی‌فقه‌دانشنامه حوزوی).

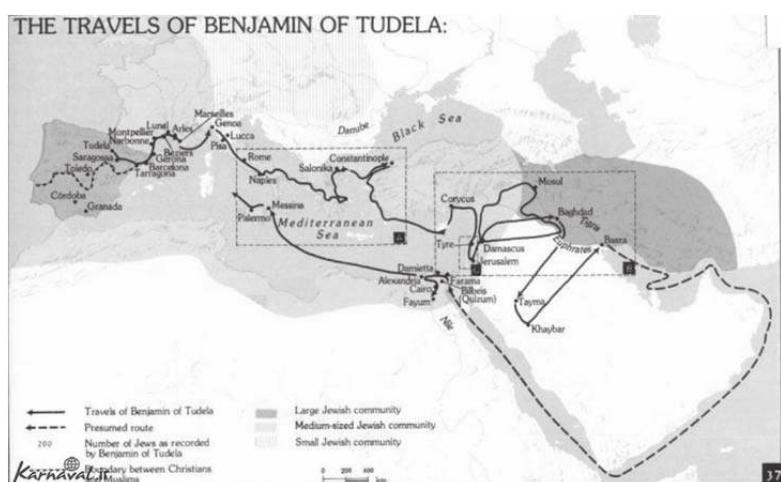

۱. بنیامین تطیلی یا بنیامین تولدابی (به عبری: בָּנֵי-מִן תְּטִילִי) (مرگ پس از ۱۱۷۳ میلادی) جهانگرد، ماجراجو، بازرگان و خاخام یهودی ناواری بود. او در سده دوازدهم میلادی به اروپا، آسیا و آفریقا سفر کرد. او که آشنایی گسترده‌ای به زبان‌های شرقی، بهویژه عربی، داشت، آگاهی‌هایی سودمند از جغرافیا و یهودیت در سده‌های میانه را بر جای گذاشته است. بنیامین تطیلی نخستین سیاح اروپایی است که به خاورزمیں سفر کرده است (ویکی‌پدیا).

۱۲ رسانه‌شناسی یهود در عراق (رویکرد تاریخی)

بنیامین نظیلی

نقشه سفرهای بنیامین نظیلی

رحلة بنیامین التقطیلی

الرّحالة الرّأبی بنیامین بن یونه التقطیلی النباری الأندلسي

م ۱۱۶۹-۱۱۷۳ / ۵۶۱-۵۵۶۹

ترجمها عن النّص العبري وعلق على حواشيهها

وكتب ملحوظها

عَزْرَا حَدَاد

دراسة وتقديم

د. عبد الرحمن عبد الله الشیخ

كتاب تقطيلى، ترجمة: عزرا حداد

زندگی یهودیان در عراق با امنیت و آرامش و نیز با دادن آزادی برای برگزاری مراسم دینی، ساخت معابد و مدارس ادامه یافت. همچنین به آنان اجازه داده شد که اداره امور زندگی و حل مشکلات را خودشان انجام دهند به شرط اینکه به مسلمانان (در مقابل حمایت کردن از آنان) جزیه پرداخت کنند و از دشمنان مسلمانان حمایت نکنند.

در دوره مغول، هولاکو خان (سال ۱۲۵۶-۱۲۵۸ هـ ق مصادف ۶۵۶ م) با ورود به بغداد و غارت، چپاول و کشتاری که ایجاد کرد، بسیاری از ساکنان بغداد از اقوام و ادیان مختلف کشته شدند.

هولاکو خان

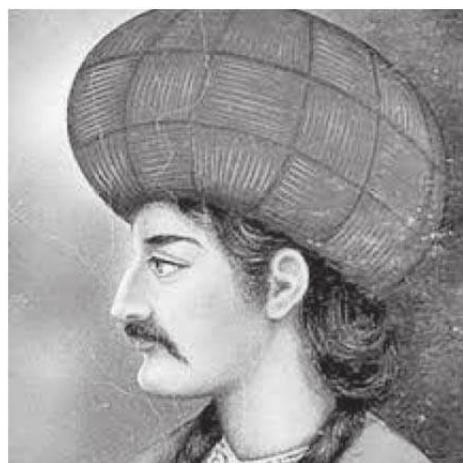
یهودیان در دوره مغول از اذیت و آزار مغول‌ها در امان نبودند، ولی این وضعیت به درازا نکشید تا اینکه یکی از پزشکان یهودی به نام سعد الدلوه مشاور مالی سلطان ارغوان (۱۲۹۱-۱۲۸۴ هـ) شد که تأثیر فراوانی در اداره کلیه امور مملکتی داشت (معروف، ۱۹۷۵ ص ۵۰). در دوره ایلخانیان مغول، نفوذ یهودیان در دربار افزایش یافت.

www.jscenter.ir

تصویری از نفوذ یهودیان در درباره ایلخانیان مغول

در دوره صفویه و دوران مؤسس آن، شاه اسماعیل صفوی، که در سال‌های ۹۰۵-۹۳۰ هـ ق مصادف ۱۴۹۹-۱۵۲۴ م حکومت می‌کرد. ارتشی برای فتح بغداد اعزام شد و در آن حمله بسیاری از مسیحیان کشته شدند، حتی یک نفر از آنان زنده نماند، اما متعرض یهودیان نشدند به دلیل اینکه راهنمای آنان برای شناخت مسلمانان و مسیحیان بودند و به آنان هدايا و اموال زیادی را تقدیم می‌کردند (الکرملی، ۱۹۱۹، ص ۱۹۵).

شاه اسماعیل صفوی

يهودیان در دوره عثمانی

دوره عثمانی در بغداد پس از فتح آن در سال ۹۴۱ هـ ق مصادف ۱۵۳۴ م، آغاز شد. در این دوره اقلیت یهودی در عراق استقلال و خودمختاری بیشتری (همچون دیگر طوایف مذهبی و اقلیت‌ها) پیدا کردند. سلطان عبدالمجید یکم در سال ۱۸۳۹ هـ ق دستوری صادر کرد که در آن کلیه رعایای خلافت عثمانی از مسلمان و غیرمسلمان، از برابری و مساوات برخوردار شدند. همچنین کلیه طائف و اقلیت‌ها در برابر قانون به‌طور کلی یکسان شناخته شده و آزادی عبادت آنان تأمین و ایجاد دادگاه‌های ویژه برای آنان نیز به رسمیت شناخته شد که نخستین گام برای تحمیل خدمت نظامی بر غیرمسلمانان بود.

سلطان عبدالمجید یکم عثمانی

در سال ۱۸۵۶ م دومین دستور همایونی از خلافت عثمانی صادر شد که بیانگر علاقه‌مندی عثمانی‌ها به اصلاحات در سرزمین‌های تحت سلطه بود. در این دستور به ادامه حقوق و امتیازات داده شده به رهبران اقلیت‌های غیر مسلمان با تدوین قوانین جدید تأکید شده بود. همچنین برای کلیه طوایف و اقلیت‌ها تشکیل دو مجلس (یکی مجلس جسمانی و دیگری مجلس روحانی) در نظر گرفته شد که چگونگی راه‌اندازی و انتخاب رؤسای آنها نیز توصیه شده بود. کلیه مسائل مربوط به وضعیت شخصی اقلیت‌های مزبور به رؤسای آنان و مجالس مزبور واگذار شده بود. افزون بر آن کلیه امور مربوط به اوقاف کلیساها و کنیسه‌ها، اداره مدارس و مؤسسات خیریه مربوط به این اقلیت‌ها به آنان واگذار شد (معروف، ۱۹۷۵، ص ۶۶-۶۷).

در زمان حکومت مدحت پاشا^۱ که به انجام اصلاحات در خلافت عثمانی معروف بود، روش ویژه‌ای در مورد تقسیمات اداری مملکت بر پایه قانونی به کار گرفته شد که قبلًا در مورد

۱. احمد شفیق مدحت پاشا (۱۸۲۲-۱۸۸۳ آوریل ۱۸۸۳) یک نظریه‌پرداز اهل عثمانی، دموکرات و یکی از دولتمردان برجسته دولت در اواخر دوره تقطیمات بود. دلیل شهرت او رهبری جنبش مشروطه عثمانی در سال ۱۸۷۶ و معرفی نخستین دوره مشروطه عثمانی است، او همچنین یکی از عوامل پیشرو در اصلاحات در ادارات آموزشی و استانی بود. او یکی از نخبگان داخل حکومت عثمانی بود که بحران امپراتوری را تشخیص داد و اصلاحات را به عنوان یک نیاز جدی مورد توجه قرار داد. مدحت پاشا به عنوان یک فرد با نگرش لیبرال توصیف شده است و اغلب به عنوان یکی از بنیانگذاران مجلس امپراتوری عثمانی به شمار می‌رود (ویکی‌پدیا).

ولايات خاص طراحی شده بود که در آن ساکنان هر منطقه بتوانند در اداره امور مملکت با همکاری با مقامات حکومتی و ادارات دولتی مشارکت کنند.

به همین دلیل و برای مشارکت دادن ساکنان هر ولایت در امور مملکت با همکاری دیگر کارکنان دولتی، برای هر ولایت، هر فرمانداری، هر بخشداری و هر روستا مجلس خاصی در نظر گرفته شد.

مدحت پاشا

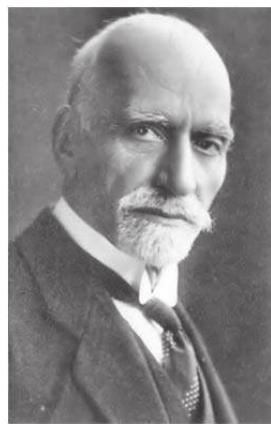
در این مجالس سه عضو مسلمان و سه عضو غیرمسلمان وجود داشت که در میان آنان یهودیان نیز حضور و در اداره مملکت مشارکت داشتند (معروف، ۱۹۷۵، ص ۷۰).

در سال ۱۸۷۶ و در دوره سلطان عبدالحمید دوم، قانونی صادر شد که در آن انتخاب نمایندگانی از بغداد در نظر گرفته شده بود تا در مجلس عثمانی در آستانه حضور داشته باشند که از میان آنان مناحیم دانیال به عنوان نماینده یهودیان وجود داشت.

سلطان عبدالحمید دوم

همچنین ساسون حسقیل، یکی دیگر از یهودیان، به عنوان نماینده در مجلس شورای نمایندگان پس از صدور دستور جدید در سال ۱۹۰۸ حضور داشت و این نمایندگی تا جنگ جهانی اول ادامه داشت. یوسف کرجی نیز در سال ۱۸۷۱ و یوسف شمطوب در سال ۱۸۸۸ نماینده یهودیان در مجلس اداری ولایت بغداد بودند.

ساسون حسقیل

برای نمونه، ساسون حسقیل (۱۷ مارس ۱۸۶۰ – ۳۱ اوت ۱۹۳۲) در سال ۱۹۲۱ نخستین وزیر دارایی عراق در دوره مدرن بود.

ساسون متعلق به یک خانواده یهودی در بغداد است که به تجارت مشهور بود. پدر وی یک روحانی یهودی بود. وی در تاریخ ۱۷ مارس ۱۸۶۰ در بغداد به دنیا آمد و خانه وی هنوز در ساحل رودخانه دجله در منطقه رودخانه در نزدیکی پل سابق «مود» قرار دارد که نام آن در حال حاضر پل «الاحرار» است. ساسون در مدرسه «الالیانس» تحصیل کرد، سپس در سال ۱۸۷۷ برای تحصیل به استانبول رفت.

پل الاحرار—بغداد

وی برای مدتی به عنوان مترجم ایالت بغداد منصوب شد. سپس بعد از سفر به خارج از عراق و بازگشت به بغداد در سال ۱۸۸۵ به عنوان معاون اول پارلمان عثمانی در سال ۱۹۰۸ انتخاب شد. ساسون یکی از هشت عضو اولین دولت عراق است که توسط سرپرسی کاکس^۱ راهاندازی شد. ساسون حسقیل در تاریخ ۳۱ اوت ۱۹۳۲ در سن ۷۲ سالگی فوت کرد (ویکی پدیا).

سرپرسی کاکس (نماینده بریتانیا در عراق)

۱. Percy Cox، کمیسarıای عالی انگلیس.

از آنچه گذشت می‌توان به این نتیجه رسید که یهودیان در دوره خلافت عثمانی و تا جنگ جهانی اول زندگی عادی داشتند با برخورداری از کلیه حقوق زندگی می‌کردند و به هیچ وجه مورد اذیت و آزار قرار نمی‌گرفتند، حتی پس از تغییر دیدگاه در مورد آنان پس از کنفرانس صهیونیستی اول در شهر پال سویس در اوت ۱۸۹۷ به ریاست تیودور هرتزل که مورد شک و تردید قرار گرفته بودند و رفت و آمد آنان به فلسطین برای همه نه تنها فقط عرب‌ها، بلکه حتی ترک‌ها و در بالاترین سطوح شک‌برانگیز شده بود. در آن زمان تعداد زیادی از یهودیان از کشورهای شرق اروپا به عنوان گردشگر وارد فلسطین می‌شدند؛ اما در آنجا ساکن می‌شدند (السودانی، ۱۹۸۰، ص ۹).

تیودور هرتزل، پدر صهیونیسم سیاسی

يهودیان در دوره اشغال بریتانیا

يهودیان از اشغال عراق توسط بریتانیا (۱۹۱۴-۱۹۲۱) استقبال کردند. آنان انتظار رونق بیشتر اقتصادی، بهبود سیاسی و امنیت بیشتر در زندگی داشتند، بهویژه پس از آنکه بریتانیا از جنبش

صهیونیسم حمایت کرده بود. انگلیسی‌ها به یهودیان اعتماد داشتند و به آنان سمت‌هایی در سال‌های اول اشغال واگذار کردند که در برخی موارد سمت‌هایی بسیار بالا در حکومت بود. در برابر، یهودیان نیز وفاداری کاملی به انگلیسی‌ها داشتند و نقش بسیار برجسته‌ای در دولت، زندگی عمومی و تجارتی عراق پیدا کردند. تسلط یهودیان به زبان‌های خارجی باعث شد که برای پادگان‌های نظامی بیگانگان مواد غذایی وارد کنند که بر اثر آن شروط هنگفتی به دست آوردن. همچنین یهودیان از ایجاد حکومتی زیر سلطه اشغالگران بریتانیایی استقبال کردند و از نیاز این حکومت به کارکنان باسواد در ادارات دولتی به دلیل آموزش‌های عالی که در مقایسه با دیگران داشتند، کمال استفاده را برداشتند. یهودیان به آنجا رسیده بودند که ادامه اشغال عراق توسط بریتانیا را مورد تأیید قرار داده، به نماینده بریتانیا اعلام کردند که مایل‌اند رعایای دولت بریتانیا باشند (السودانی، ۱۹۸۰، ص ۱۵-۶۶).

يهوديان در حکومت شاهنشاهي تا سال ۱۹۵۱

پیشتر بیان شده بود که یهودیان برپایی دولت ملی در عراق را هیچ‌گاه مورد تأیید قرار نداده و درخواست ماندن زیر سلطه و حمایت بریتانیا را داشتند. دلایل آنان برای این موضع گیری چنین بود:

۱. عرب‌ها قدرت تحمل مسئولیت‌های سیاسی را ندارند؛

۲. تجربه مدیریت ندارند؛

۳. شاید متعصب بوده، بربار نباشد.

دیدگاه‌های مذبور توسط اقلیت یهودی در بغداد با نماینده بریتانیا «سر پرسی کاکس» مطرح شده بود، ولی وی توانست یهودیان را با دیدگاه بریتانیا در این زمینه قانع کند و تأیید آنان را برای تضمین حمایت از آنان در برابر هرگونه استبداد محلی جلب کند (العبيدي، ۱۹۹۴، ص ۲۹).

پس از تأسیس دولت شاهنشاهی در سال ۱۹۲۱ و نشستن ملک فیصل بر تخت پادشاهی در عراق، اقلیت یهودی در وضعیت بهتری قرار گرفتند و نقش بزرگی در زندگی اقتصادی، اداری و فرهنگی پیدا کردند. همچنین تعداد زیادی از یهودیان در پست‌های حکومتی در ادارات دولتی مشغول فعالیت شدند؛ البته سطح بالای آموزش آنان نسبت به دیگر مردم عراق در این زمینه تأثیرگذار بود.

ملک فیصل در یکی از سخنرانی‌های خود، در جشن اسرائیلی‌ها در بغداد در تاریخ

۱۸ژوئیه ۱۹۲۱، بر تسامح درباره اقلیت‌ها تأکید کرد و گفت: «هیچ چیزی در عُرف ملی به نام مسلم و مسیحی و اسرائیلی وجود ندارد، آنچه که وجود دارد چیزی به نام عراق است. من از کلیه فرزندان عراقی میهن خودم می‌خواهم که فقط عراقی باشند، چون ما به یک امت واحد و یک شجره واحد متعلق هستیم؛ شجره نیای ما سام است. همه ما منسوب به عنصر سامی بوده و بین مسلمان و مسیحی و یهودی در این زمینه تقاضت وجود ندارد و به جز عنصر ملی از چیز دیگر تأثیرگذاری نداریم» (العیدی، ۱۹۹۴، ص ۲۹).

در آن دوره فعالیت‌های صهیونیست‌ها ظهور و بروز پیدا کرد و یهودیان، جمعیتی صهیونیستی در بغداد تأسیس کردند. مجوز این جمعیت نیز در تاریخ ۵ مارس ۱۹۲۱ توسط دولت صادر شد؛ اما دولت عربی جدید مجوز آن را در نیمة سال ۱۹۲۲ تجدید نکرد؛ ولی فعالیت‌های صهیونیستی را تا سال ۱۹۲۹ ممنوع نکرد. به همین دلیل پس از آن فعالیت‌های صهیونیستی به شکل سری و غیرعلنی بدون اینکه یهودیان تا سال ۱۹۳۴ مورد تعقیب قرار گیرند، ادامه یافت (کوهین، ۱۹۷۲، ص ۹-۱۰).

کفتشی است یهودیان همچون دیگر عراقی‌ها از حق نمایندگی براساس قانون انتخابات نمایندگان سال ۱۹۲۴ بهره‌مند بودند. آنها چهار نماینده داشتند که دو نفر آنان از شهر بغداد، یک نفر از شهر موصل و دیگری از شهر بصره بودند؛ البته پس از تعديل قانون مزبور، به شماره ۱۱ سال ۱۹۴۶، تعداد نمایندگان یهودی در مجلس به شش نفر افزایش پیدا کرد، سه نفر از شهر بغداد و دو نفر از شهر بصره و یک نفر از شهر موصل. همچنین یهودیان در مجلس سنای نیز نمایندگانی داشتند که عبارت بودند از: مناحیم صالح دانیال و فرزند وی عزرا که پس از وی به نمایندگی این مجلس درآمد (العیدی، ۱۹۹۴، ص ۳۰)؛ البته نمایندگی مجلس برای یهودیان پس از مهاجرت جمعی یهودیان از عراق در سال ۱۹۵۲ لغو شد که براساس قانون لغوشناسنامه عراقی به شماره (۱) مصوب سال ۱۹۵۱ و قانون ذیل آن در همین رابطه به شماره (۶۲) مصوب سال ۱۹۳۳ و نیز قانون مورخ ۶ مارس ۱۹۵۰ صادر شده بود.^۱

براساس آنچه که گذشت می‌توان گفت که یهودیان در عراق در کلیه دوره‌ها با امنیت و

۱. صدور این قانون یکی از اشتباهات بزرگ دولت عراق بود و با این قانون بهترین هدیه را به اسرائیل در سرزمین فلسطین داد که در این رابطه حدود ۱۲۰ هزار یهودی در زمانی که اسرائیل بهشت به افراد یهودی بیشتری نیازمند بود، به آنجا سفر کردند.